קווים אדומים

דמוקרטיה לא ליברלית? אין דבר כזה (יאן ורנר מולר)

מאמר מפתח המבהיר את המשמעויות השונות של "דמוקרטיה לא ליברלית" שחלקן דמוקרטיות וחלקן מתגדרות בתואר הדמוקרטיה למרות שרעיונית ומעשית הן פוגעות הן במשמעות המהותית של הדמוקרטיה(זכויות האדם, סובלנות ועוד) והן במשמעות הפורמלית שלה(שלטון העם והכרעת הרוב)

דמוקרטיה לא-ליברלית? אין דבר כזה

אתם מתבקשים לקרא את הקטע הבא ולענות על שלוש השאלות שאחריו.

"בימים שלאחר מלחמת העולם השנייה ולאחר נפילת הקומוניזם שלטה, לפחות במערב, מעין אופטימיות דמוקרטית ונדמה היה כי הדמוקרטיה הכוללת בתוכה הגנה על מיעוטים ועל חירויות האזרח של הפרט ילכו תמיד יד ביד.

בשנים האחרונות, פוליטיקאים כמו ראש הממשלה ההונגרי, נשיא פולין והמנהיג הטורקי הפיחו חיים חדשים במונח "דמוקרטיה לא-ליברלית", והפכו אותו ממונח ביקורתי לאידיאל חיובי.

המונח "ליברליזם" נושא משמעויות שונות ולכן הצירוף "דמוקרטיה לא-ליברלית" אינו בהכרח דבר והיפוכו.

יש חוגים רבים שתמכו ותומכים בדמוקרטיה אך שוללים את הליברליזם, שמשמעותו מבחינתם היא ביטוי לקפיטליזם בלתי-מרוסן ולמצב בו טובת הפרט מקבלת עדיפות על טובת הכלל.

קיומן של משמעויות חלופיות כאלה הוא שאִפשר בתחילה לפוליטיקאים אנטי-ליברליים לאמץ את המונח "דמוקרטיה לא-ליברלית". אלא שהם השתמשו במונח במשמעות שונה בתכלית, הדוחה את המשמעות הנוספת של הליברליזם : חשיבותן של זכויות מיעוטים בדמוקרטיה מהותית וחשיבות מוסדות לא-נבחרים, כמו בתי משפט חוקתיים שנועדו להגן על זכויות אלו מפני עריצות הרוב .

ממשלות כמו אלה של פולין, הונגריה וטורקיה מציעות דבר שונה בתכלית מתפיסותיהם של "דמוקרטים לא-ליברליים" שקדמו להן.

עניין אחד הוא ביקורת על קפיטליזם או על אינדיבידואליזם הנתפס כפוגע ב"טוב המשותף"; עניין אחר לגמרי הוא הניסיון להגביל את חופש הדיבור וההתאספות, את הפלורליזם בתקשורת או את ההגנה על מיעוטים. במקרה הראשון מדובר במחלוקת בין פילוסופיות פוליטיות שונות שמבטאות תפיסות שונות של דמוקרטיה . במקרה השני מדובר במתקפה על יסודות הדמוקרטיה.

מעבר לכך , חשוב להבין שמנהיגים כמו אורבן וארדואן אינם פוגעים רק בליברליזם במשמעות של הגנה על זכויות מיעוטים אלא הם פוגעים גם בדמוקרטיה במובנה הפורמלי- דמוקרטיה המבטאת את שלטון העם וייצוג של הבוחרים . מעצם הגדרתה, דמוקרטיה ייצוגית חייבת לכל הפחות להעניק זכות הצבעה ולפיכך עליה גם להבטיח לאזרחיה את התנאים המתאימים לגיבוש דעתם הפוליטית באמצעות הגנה על חופש הדיבור וההתאספות. בחירות אינן יכולות להיחשב חופשיות והוגנות אם הממשל מקשה על מפלגות אופוזיציה לשטוח את טענותיהן ולחשוף חלופות לשלטון בפני ציבור הבוחרים ואם עיתונאים אינם מעזים לדווח על כישלונות הממשל ואם יוצרים ואמנים לא יכולים להביע ביקורת על המציאות הקיימת.כדי שמערכת תיחשב דמוקרטית היא חייבת לשמר את האפשרות ליצור רוב חדש. דמוקרטיה אינה מנציחה רצון הומוגני כלשהו של הציבור בנקודת זמן מסוימת, אלא מאפשרת למנצחים לשקול מחדש את עמדותיהם ומעניקה למפסידים הזדמנות שנייה . זוהי משמעות הבחירות וזהו עיקרון "אי ההנצחה בדמוקרטיה". כל ניסיון למנוע פלורליזם רעיוני וביקורת על השלטון ע"י האופוזיציה , ע"י ארגונים אזרחיים וע"י אנשי תרבות ואומנות פוגע גם בדמוקרטיה הפורמלית, המדגישה את שלטון העם המבוסס על זכות ההצבעה החופשית.

למרות כל האכזבות של רבע המאה האחרונה, דמוקרטיה עדיין נתפסת כתנאי החשוב ביותר לחברות במועדון הגיאופוליטי של "המערב". אמנם לאורך ההיסטוריה הייתה משמעותו המדויקת של המושג "דמוקרטיה "לסלע מחלוקת, אולם אין פירוש הדבר שצריך לקבל בהכנעה את יומרתו של כל מי שמתהדר בייחוס הזה. העובדה שהשליטים הסמכותניים החדשים של אירופה עלו לשלטון בבחירות חופשיות והוגנות אינה מעניקה הכשר דמוקרטי לניסיונותיהם לשנות לטובתם את כללי המשחק במערכות פוליטיות שלמות. במקום לתאר אותם כ"לא-ליברלים", מוטב לקרוא להם בשמם: שחקנים פוליטיים המחבלים בדמוהרטיה עצמה." (פר' יאו-ורנר מולר. הזמו הזה .נובמבר 2018. (עיבוד : א.ס.)

קווים אדומים

שאלות :

1.הכותב מבחין בין שתי תפיסות לגיטימיות של דמוקרטיה : התפיסה הליברלית-אינדיבידואלית והתפיסה הדמוקרטית -רפובליקנית.

הצג.י שתי תפיסות אלו (פרק י"א בספר "להיות אזרחים בישראל")

הסבר.י בהתבסס על הקטע

2. הכותב טוען שהשליטים הסמכותניים פוגעים במשמעות המהותית של הדמוקרטיה

הצג.י משמעות זאת והסבר.י בהתבסס על הקטע

3. הכותב טוען שהשליטים הסמכותניים פוגעים במשמעות הפורמלית של הדמוקרטיה

הצג.י משמעות זאת והסבר.י בהתבסס על הקטע

דמוקרטיה לא-ליברלית? אין דבר כזה (יאן-ורנר מולר)

א. **השקפות סוציאליסטיות** – נגד ליברליזם במובן הכלכלי לטובת צמצום פערים מעמדיים, הגבלת הזכות לחירות לטובת מימוש זכויות חברתיות

ב. **השקפות ריפובליקניות אזרחיות** -מציבות את טובת הכלל האזרחית מעל הזכות לחירות.
דגמאות :מחויבות סביבתית , חינוך חובה , חיוב חיסונים, מקצועות ליבה

מי מתנגד
לליברליזם ומדוע ?

ג. **השקפות דתיות ושמרניות** (שוויון נשים, הפלות, נטייה חד מינית, אמצעי מניעה ועוד)

ד. **השקפות לאומיות אתניות** השמות את טובת הלאום המהווה רוב בקודמת לזכויות האדם וזכויות המיעוטים שאינם שייכים לרוב הלאומי /אתני . ריפובליקניזם לאומי /אתני

וולנר טוען בעיקר כנגד ההשקפות במשבצות ג'-ד' המכנות את עצמן "דמוקרטיות לא ליברליות " וטוען שהן "מטהרות שרץ אנטי דמוקרטי"
הדוגמאות שהוא נותן הן ממשלות פולין, הונגריה וטורקיה:
א. דוחות את חשיבותן של זכויות אדם וזכויות מיעוטים בתחומי עמדות /מוצא/מיגדר /נטייה מינית
ב. יוצאות נגד מנגנוני פיקוח וביקורת (תקשורת ובתי משפט חוקתיים) שהם חלק מהרעיון הדמוקרטי של הגבלת השלטון והגנה על זכויות של מיעוטים אידיאולוגיים ואתניים ועוד.

מה נפגע ?
א. דמוקרטיה מהותית -ליברליזם במובן של הגנה על זכויות מיעוטים
ב. דמוקרטיה פורמלית -דמוקרטיה במובן של בחירות חופשיות והוגנות -עיקרון "אי ההנצחה" . בחירות אינן יכולות להיחשב חופשיות והוגנות אם הממשל מקשה על מפלגות אופוזיציה ואם עיתונאים אינם מעזים לדווח על כישלונות הממשל. בתי משפט לחוקה ומוסדות לא-נבחרים אחרים מטרתם להגן על זכויות ולקיים פלורליזם ולהגן על עיקרון "אי ההנצחה"
לסיכום :
העובדה שהשליטים הסמכותנים החדשים עלו לשלטון בבחירות אינה מעניקה הכשר דמוקרטי לניסיונותיהם לשנות לטובתם את כללי המשחק במקום לתאר אותם כ"לא-ליברלים", מוטב לקרוא להם בשמם: שחקנים פוליטיים המחבלים בדמוקרטיה עצמה.

© אביטל ספיבק